

1792–95 Yılları Arasında Osmanlı Konya’sında Sosyal Yaşamdan Kesitler

The Scenes From Social Life in The Ottoman Konya Between 1792-1795

Mehmet BARMAN
Mehmet İPÇİOĞLU*

ÖZET

Bu çalışmada toplumun çekirdeğini oluşturan ve Türk toplumunun en büyük dinamiği olan Osmanlı dönemi Konya’sındaki ailenin özellikleri, vasi ve kayyum ta’yinleri, nafaka takdiri, talâk, muhala’a ve miras gibi çeşitli da’vâların uygulanışı ve belgelerden hareketle nasıl çözüldüğü Osmanlı sosyal hayatının mikro anlamda bir örneğini teşkil eden mahallenin Konya’daki yapısı ve fonksiyonları ortaya konularak Konya’nın sosyal hayatına dair somut bilgilere ulaşılmıştır.

Özetle bu çalışma elde edilen bu somut veriler ışığında Konya’nın sosyal ve iktisadi yapısını ortaya çıkararak hem şehir tarihçiliğine hem de Osmanlı tarihiyle ilgili bilgilerimize katkı sağlamak amacıyla araştırmacıların istifadesine sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Konya, Şer’iye Sicili, Kadı Sicili, Aile, Sosyal Hayat

Çalışmanın Türü: Araştırma / Tanıtım.

ABSTRACT

No doubt Kadi registers are very important sources of Ottoman social, political, administrative, economic and cultural history that aspects of many ways to light an unknown or missing to complete the remaining aspects of nature are the source.

We have examined in the 66-E number kadi register in the period’s social history of Konya standing shed light on some social events occur that we have observed. These events have been observed in social life under the name of a separate chapter on the various topics under review were appropriate.

In the first title, we have discussed the process that occurring in the social events from the establishment of the Ottoman family till dissolution. We tried to give in the second title the information about the Ottomans quarters (Neighborhoods). In the third title tried to provide information about the foundation as a foundation of civilization, the Ottoman documents about the foundation system in the light that is reflected da’vâlar. In fact, in this section had been wanted to share with you what evidences were found about the social life that the purpose of the study is that aim.

Establishment of family life in Ottoman society begins with the engagement period that named as nâmzed. Nâmzed word in the dictionary fiancée, yavuklu means. The same means used in Ottoman society. This sense has taken place in the register şer’iye(Qadi Book). We have reviewed 66-E No. 2 hüccet (proof) about namzed in kadi records. The results are as follows based on these interests:

Nâmzed period is the period of preparation for marriage. Each other had passed recognizing a one this period. Each period of engagement has not resulted in the marriage. Nâmzed in the process of candidate and their families exchange goods and jewelry gifts with things like during each other’s family structure and family relations in the attitudes and behavior more closely the values of learning opportunity and the bride and groom candidates and family harmony with each other is concerned nâmzed process has resulted in marriage. But the bride-groom and family disputes also came out some other problems.

As a social phenomenon that some social factors in premarital nâmzed was concerned. This type of incident does not have other problems based on mutual consent of the Ottoman court consent decrees that the union has supported extending the marriage. Above, the Ottoman Empire, the woman’s consent to the institutional (legal) is respected as stated. In these documents we are once again observed. For those who want to prevent this consent to the union did not allow the court, so the social pressure against the Ottoman court has preserved the unity of consent.

Marriage has been occupied by the imam of the village court or chopped. While the marriage of Imam usually women instead of ground beef substitute a man were found. The husband gives Mehr his wife of a man’s mehr-i mu’accel and mü’eccel. In the presence of two male witnesses called İcab(squary) and kabul (acceptance) procedures were carried out with the marriage process.

Judges in the period up to the Tanzimat of the testimony of a Muslim would do their jobs often. Judges would decide on the basis of personal jurisdiction. In case the defendant may have been controversial feed. Marriage and divorce after Tanzimat operations are required to be recorded. Ie marriage, divorce and inheritance matters relating to civil rights of individuals, such as legal documents was held According to Islamic law, or marriage contract before the contract of marriage of groom candidates during the candidate to come under the name of a currency mehr-i mu’accel had to give.

Mehr-i mu’accel and now the family after mü’eccel give information about the elements that make up Let’s look at the distribution of children. Generation of children more important goal of providing one of the marriage, as well as creates. At the same time the family’s peace and happiness in the future, important roles are complementary is a part of.

Ottoman family with children a family has more relevant convictions and thoughts and reasons that the number of children is on. Ottoman society, many people also requested in his mind, walking behind a woman’s husband and a few of these women

---

* Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi

were born, more than 10 children who followed them are alive. Because until now the family type of Islam that promotes a policy many children as has been proposed.

Religious norms, certain mental structures and social development affecting all forms of social behavior will bring the number of children also may be effective, such as. However, the number of children to be more connected only to see religion, family income, residential location, status, etc.. on this issue and the impact of factors such as ignoring the role of means. Now we have here, between the years 1792-1795 with the Ottoman Konya and the number of children by gender in the various cases as set out and we will try to give the requested Ottoman society and ideas about children believe how much truth and then the confirmation will not reflect.

Orphan children, alimony is connected with the demands of the guardian can be seen. This maintenance of the heritage of children from their parents is connected.

In the Ottoman city, the neighborhoods have an important role as a social unit. With this feature, neighborhoods, who know each other, to some extent responsible for each other's behavior, social solidarity of the people who formed a community where they live is

Neighborhoods, the families of the individuals who worship the same Masjed along with their city of residence is part. Neighborhood as a social unit due to their importance, the Middle East and Islamic culture in a social environment not all, of the neighborhood is defined as a combination occurring.

Reviewing documents related to this issue in the case of the inhabitants of the Ottoman districts each other we have observed that they sponsor.

Neighborhood in the face of this collective unity to disrupt the peace of the neighborhood to commit crimes against the entire neighborhood, which is quite difficult to get into a situation if needed. Because of their disturbing the inhabitants of neighborhoods outside the morality and behavior in honor those who had the right to remove them from neighborhoods.

Social solidarity, and control as well as being the guarantor to each other in the Ottoman city neighborhoods, was a basic management unit. Re'aya tax liabilities, tax records and other individually tahrir book written, they are residents of the buildings within the boundaries of what neighborhoods certainly have been identified.

Keywords: Konya, Şer'iye Registry, Qadi Registry, Family, Social Life

The Type of Research: Research / Presentation.

1. Giriş

Şüphesiz şer'iyye sicilleri Osmanlı tarihinin sosyal, siyasi, idarî, iktisadî ve kültürel pek çok bakımdan bilinmeyen yönlerini aydınlatacak veya eksik kalan yönlerini tamamlayacak mahiyette kaynaklardır.

Biz de incelediğimiz 66-E numaralı Konya şer'iye sicilinde dönemin sosyal tarihine ışık tutacak birtakım sosyal olayların meydana geldiğini müşahede ettik. Bu müşahede ettiğimiz olayları sosyal hayat adı altında bir bölüme ayırarak çeşitli başlıklar altında incelemeyi uygun gördük.

Birinci başlıkta Osmanlı ailesinin kurulmasından dağılmasına kadar ki süreçte meydana gelen sosyal olayları inceledik. İkinci başlıkta Osmanlı mahallesinin özellikleri hakkında bilgi vermeye çalıştık. Üçüncü başlıkta ise bir vakıf medeniyeti olan Osmanlı'nın vakıf sistemi hakkında belgelere yansıyan da'vâlar ışığında bilgi vermeye çalıştık. Esasen bu bölümde sosyal hayata dair sicilde tespit edilen bulgular sizlerle paylaşılmak istenmiştir ki çalışmanın amacını da bu oluşturur.

2. XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Konya’sında Aile

Toplumun tabii ve temel ögesi olan aile, insanlığın başlangıcı ile birlikte var olmuştur. Dolayısıyla toplumun varlığının devam etmesinde önemli görevler yüklenmiş, ekonomik hayata yön vermiş, sosyal ve siyasi hayatı düzenlemiş, dini ve sosyal fonksiyonlar icra etmiştir. Bunların ötesinde insanlığın varlığı ve yeni nesillerin teşekkülünde başlıca unsur olmuştur. (Demirel, Gürbüz, Tuş, 1992, s.97) Böylesine görevler üstlenmiş önemli bir kurum olan aile, zaman ve mekâna göre çeşitli farklılıklar göstermiştir. Yani milletler, inanç sistemleri, ekonomik uğraşları ve kültürel yapılarına göre çeşitli aile yapılarına sahip olmuşlardır. Şüphesiz Osmanlı toplumunun aile yapısını şekillendiren en büyük etken de inanç sistemi olmuştur.

İslam, kadın ve erkeğin ortak nihai yerini aile olarak belirleyerek aileyi toplum hayatının temeli olarak kabul etmiştir. Hakikaten de toplumsal düzenin en büyük dinâmliğini oluşturan aileye Osmanlı Devleti büyük önem vererek kadın ve erkeği aile eksenli bir mecraya oturtmuştur. Bu eksen dışına çıkanları da belgelerden anladığımız kadariyle tasvip etmeyerek bireyi ve aileyi koruma adına çeşitli önlemler almıştır. Bunlara mahalleden ihraç olayları örnek olarak verilebilir. (KŞS. 66-E / 43–2)

Osmanlı toplumunda aile hayatının kurulması nâmzed etme adı verilen nişan dönemiyle başlar. Nâmzed kelimesi sözlükte nişanlı, yavuklu anlamına gelmektedir. Osmanlı toplumunda da aynı manada kullanılmış ve bu mana ile de şer'iye sicillerine yansımıştır. Bizim incelediğimiz 66-E numaralı şer'iye

sicilinde nâmzedle ilgili 2 adet hüccetle karşılaşmıştır ki bu hüccetlere dayanarak çıkardığımız sonuçlar şöyledir. (KŞS 66-E / 47-3)

Nâmzed dönemi evlilik için hazırlık dönemidir. Anlaşılan o ki taraflar bu dönemi birbirini tanımakla geçirmişlerdir. Her nişanlılık dönemi de evlilikle sonuçlanmamıştır.

Örneğin 29 Cemaziye'l-evvel 1209 tarihli bir belgede (KŞS 66-E / 48-2) Şeyh Aliman Mahallesi'nden Fatma bint-i Ahmed nâm hatunla Mehmed nâm kimesneler arasında nâmzed olduğu lâkin nikâh cari olmadığı Fatma bint-i Ahmed nâm hatununda akd-i nikâh ve tezviçe razı olmayıp Yusuf bin Mustafa'ya nefsinin tezviç etmek istemesi üzerine mahkeme mezbûr Fatma'ya nefsinin Yusuf bin Mustafa'ya tezviç etmesi için izin vermiştir.

Bu belgeden de anlaşılacağı üzere yukarıda da zikr ettiğimiz gibi her nâmzed dönemi evlilikle sonuçlanmamıştır. Burada mezbûr Fatma'nın Mehmed nâm kimesneyle evlenmek istememesinin sebeplerini bilememekteyiz. Fakat nâmzed döneminin, adayların birbirlerini daha iyi tanıdıkları bir dönem olduğunu bilmekteyiz. Mezbûr Fatma'nın Mehmed nâm kimesneyle evlenmek istememesinin birçok sebebi olabilir, Bireysel, toplumsal vb. ama genel olarak bu biraz daha ayrıntılı tanıma döneminde taraflar birbirleriyle anlaşmamıştır diyebiliriz.

Yine bu belge bize kadının rızasına saygı duyulduğunu, evlilik noktasında zorlanmadığını ve ayrıca Osmanlı Devleti'nin kadının rızasına kurumsal olarak saygı duyduğunu da göstermektedir. Bu noktadan hareketle 15 Cemaziye'l-ahir 1207 tarihli belgede (KŞS 66 / 10-2) Hacı Habib Mahallesi'nde sakin Anakızı Mustafa nâm hatunun zevci Abdullah bin Ömer sefere gidip Anakızı'nın kendisinden on sene haber alamaması ve Karacıgan Mahallesi'nden Mehmed Beşe'nin mezbûr Ömer'in vefâtını haber vermesiyle Anakızı nefsinin son kez tezviç için mahkemeye başvurmuş mahkeme de Anakızının tezviç isteğine izin vermiştir.

Yine bir başka belgede (KŞS 66-E / 47-3) Zevle Mahallesi'nden Osman bin Ahmed nâm kimesnenin, Ümmühan nâm hatunun kızı 'Âişe'ye hüsn-i rızasıyla bundan akdem nâmzed eylediğini belirtmesi de bizim bu düşüncemizi destekler mahiyettedir.

Nâmzed sürecinde aday ve onların ailelerine karşılıklı eşya ve takı gibi şeylerle hediyeleşme sırasında birbirlerinin aile yapılarını ve aile içindeki tutum davranış ilişkisi ve değerlerini daha yakından öğrenme fırsatı tanıyarak hem gelin hem damat adayları hem de ailenin birbirleriyle uyumu söz konusu olabilmişse nâmzed süreci evlilikle sonuçlanmıştır. Fakat gelin-damat ve aile anlaşmazlıkları dışında birtakım başka sorunlar da çıkmıştır.

Örneğin; 5 Cemaziyelâhir 1209 tarihli bir belgede (KŞS. 66-E / 47-3) Zevle Mahallesi'nde sakin Osman bin Mehmed nâm kimesne nişanlısı 'Âişe bint-i Mehmet ağa nâm hatun ile evlenmek istediğinde ashab-ı agrazdan Yusuf bin el-Hac Ömer ile mirasyedi oğlu Ömer, Ümmühan nâm hatundan süt kardeş olduklarını iştiklerini söyleyerek nikâhı engellemek istemişler; fakat Ümmühan nâm hatunun süt kardeşliği külli inkâr etmesiyle mahkeme mezbûre 'Âişe ile mezbûr Osman'ın evlenmesine karar vermiştir.

Görüldüğü gibi sosyal bir olgu olan evlilik öncesi nâmzedde bir takım sosyal etkenler de söz konusu olmuştur. Bu tip olaylarda başka sorunlar yoksa karşılıklı rızayı esas alan Osmanlı mahkemesi rıza birliğiyle evliliğe uzanan kararları da desteklemiştir. Yukarıda Osmanlı Devleti'nin, kadının rızasına kurumsal (hukuksal) olarak saygı duyduğunu belirtmiştik. Bu belgede bunu bir kez daha müşahede ediyoruz. Dikkat edilirse ashab-ı agrazdan bu rıza birliğini engellemek isteyenlere mahkeme izin vermemiştir; yani sosyal baskılara karşıda Osmanlı mahkemesi rıza birliğini korumuştur.

Özetle şunu demek mümkündür biki-i balığ denilen yaş olgunluğuna gelen genç kızların istemedikleri kimseyle rızası olmadan evlendirilmeleri mümkün olmamıştır ve verilen fetvalar da bu yöndedir.

Nâmzed döneminde herhangi bir problemin olmaması durumunda yani tarafların evlenmeye karar vermesinden sonra nikâh kıyılması gerekiyordu. Evlenme olgusu sadece bir söz kesme ve nişan sürecinden ibaret değildi evliliğin gerçekleşmesi için nikâh şarttı. Kaldı ki belgelerde geçen nâmzed olmuştur; fakat nikâh cari olmamıştır ifadesi de bunu bize göstermektedir. (KŞS. 66-E / 10-2)

Nikâhlar mahkeme ya da köyün imamı tarafından kıyılmaktaydı. İmamın kıydığı nikâhta genellikle kadınların yerine bir erkek vekil bulunmakta erkeğin karısına vereceği mehr-i mu'accel ve mehr-i mü'accel tespit edilmekte, iki erkek şahidin huzurunda icab ve kabul adı verilen prosedürle nikâh kıyma işlemi gerçekleştirilmekteydi.

Tanzimata kadar olan dönemde kadılar işlerini genellikle udul-i müslimin şahâdetiyle kişisel yargılara dayanak, münaza’alı durumlarda yemin gibi bir üslubu davalıya teklif ederek işlemleri buna göre yaparken, tazimattan sonra evlilik ve boşanma işlemlerinin kayıt altına alınması zorunluluğu getirilmiştir. Yani evlilik, boşanma ve miras gibi bireyin medeni haklarına ilişkin konularda mümzi ve mahtum belgeler düzenlenmiştir.(İpçioğlu2001, s: 23

İslam hukukuna göre, damat adayının nikâh akdinden önce veya nikâh akdi sırasında gelin adayına mehr-i mu’accel adı altında bir para vermesi gerekiyordu.(Özdemir, 1991. s:118)

İncelediğimiz 1792–1795 yılları arasındaki sicil kayıtlarında, bu dini ve hukuki geleneğin uygulandığını açık olarak görmekteyiz. Örneğin: 9 Zîl-ka’de 1209 tarihli bir belgede Türbe-i Celâliye Mahallâtı’ndan Sarı Hasan Mahallesi sakinlerinden Rabî’a bint-i Abdülkerim nâm hatunâ Ömer bin Halil nâm kimesne on beş gurus mehr-i mu’accel vermiştir.(KŞS. 66-E / 55–1)

Yine gelin adayının hakkı olan bir diğer hukuki ve dini gelenek ise mehr-i mü’ecceldi. Mehr-i mü’eccelin nikâh akdi sırasında miktarının şahitler huzurunda tespit edilmesi lâzımdı. Eğer akid sırasında tespit edilmezse, boşanma veya ölüm halinde, emsallerine göre miktarı tespit edilerek terekeden alınıp kadına verilmekteydi.

Biz incelediğimiz belgelerde mehr-i müeccel konusunun boşanma sırasında gündeme geldiğini bu dönemde verilen mehr-i mü’accel miktarının ise 10 ile 90 gurus arasında değiştiğini müşahede ettik. Örneğin: 1 Zîl-ka’de 1208 tarihli bir belgede (KŞS. 66-E / 37–4) Konya’da Şeyh Sadreddin Mahallesi sakinlerinden Raziye bint-i Ahmed nâm hatun, zevci Osman bin Abdurrahman nâm kimesne üzerine boşanma davası açmış ve baki kalan on gurus mehr-i mü’accel hakkından vazgeçmesiyle boşanmışlardır. Diğer davalara bakıldığında 25 Cemaziye’l-evvel 1208 tarihli belgede (KŞS. 66-E / 27–2) Türbe-i Celâliye Mahallâtı’ndan Civar Mahallesi’nde sakin Huri bint-i Ahmed nâm hatun seksen gurus mehr-i mü’eccele hakkından ferağ etmesiyle boşanmışlardır.(KŞS. 66-E / 37–1) Diğer örnekler de (Mehr-i müeccel 90 gurus). KŞS. 66-E / 37–2 (29 Şevvâl 1208 / 30 Mayıs 1794 / Mehr-i müeccel 20 gurus). KŞS. 66-E / 39–2 (29 Zîl-ka’de 1208 / 28 Haziran 1794 / Mehr-i müeccel 10 gurus). KŞS. 66-E / 41–1 (21 Zîl-ka’de 1208 / 20 Haziran 1794 / Mehr-i müeccel 30 gurus). KŞS 66-E / 41–3 (20 Zilhicce 1208 / 19 Temmuz 1794 / Mehr-i müeccel 20 gurus). KŞS 66-E / 52–4 (15 Ramazân 1209 / 5 Nisan 1795 / Mehr-i müeccel 25 gurus). KŞS 66-E / 55–1 (9 Zîl-ka’de 1209 / 27 Haziran 1795 / Mehr-i müeccel 25 gurus). KŞS 66-E / 55-2 (2 Zilhicce 1209 /20 Haziran 1795/ Mehr-i müeccel 50 gurus.) şeklinde devam edip gitmektedir.

Mehr-i mu’accel ve mehr-i mü’eccel kadının kendisine ait olup daha çok boşanma ve dulluk halinde ekonomik güvencesini sağlamıştır. Kadının bir çeşit sigortası olmuştur. Belgelerden bu konuda çıkardığımız diğer bir sonuç ise mehrler boşanma işlemini zorlaştırmıştır; çünkü incelediğimiz belgelerde kadının mehr-i muaccel ve mehr-i müeccelden ferağ olması sonucu boşanma işlemi gerçekleşmiştir.

Mehr-i mu’accel ve mehr-i mü’eccel konusunda bilgi verdikten sonra şimdi de aileyi oluşturan unsurlardan olan çocukların dağılımına bakalım. Çocuklar neslin devamının sağlanmasının yanı sıra evliliğin önemli gayelerinden birini oluşturur. Aynı zamanda ailenin huzuru ve mutluluğunu bütünleyen geleceğinde önemli roller üstlenen bir parçasıdır.

Osmanlı ailesinde çocuklarla alakalı kanaât ve düşünceler daha çok ailenin sahip olduğu çocuk sayısı ve sebepleri üzerinedir. Osmanlı toplumu denildiğinde birçok insanın zihninde, ardında birkaç kadının yürüdüğü bir koca ve bu kadınlardan doğup, onları takip eden 10’dan fazla çocuk canlanmaktadır. Zira bugüne kadar İslâm aile tipinde çok çocukluluğu teşvik eden bir politikanın olduğu ileri sürülmüştür.

Dini normlar, belli zihni yapıları ve tüm toplumsal gelişmeyi etkileyen sosyal davranış şekillerini meydana getireceği gibi çocuk sayısında da etkili olabilir. Ancak çocuk sayısının fazla olmasını yalnız dine bağlı görmek; ailenin gelirleri, yerleşim yerleri, statüleri vb. gibi faktörlerin bu konudaki etkisini ve rolünü göz ardı etmek anlamına gelir.

Şimdi burada incelediğimiz 1792–1795 yılları arasında Osmanlı Konya ailesinin çocuk sayısı ve cinsiyetlerini muhtelif dava suretlerinden yola çıkarak vermeye çalışacağız ve Osmanlı toplumu denildiğinde çocuklarla ilgili kanaât ve düşüncelerin ne kadar gerçeği yansıtıp yansıtmadığını da teyit edeceğiz.

Tablo1. Konya Ailesinde Çocuk Sayısı

Yıl	Çocuk Sayısı	Belge No
1207 / 1792	3	66-E / 7-3
1207 / 1792	2	66-E / 8-2
1207 / 1792	1	66-E / 9-2
1207 / 1793	3	66-E / 12-2
1207 / 1793	3	66-E / 14-2
1207 / 1793	1	66-E / 26-1
1208 / 1794	1	66-E / 29-2
1208 / 1794	4	66-E / 39-1
1209 / 1795	4	66-E / 49-2
1209 / 1795	2	66-E / 54-3

- a) Bir çocuklu aile sayısı = 3
 İki çocuklu aile sayısı = 2
 Üç çocuklu aile sayısı = 3
 Dört çocuklu aile sayısı=2
- b) Çocukların Cinsiyeti
 - Erkek çocuk sayısı = 13
 - Kız çocuk sayısı = 11
 Toplam bakılan dava = 10

Bu sonuçlardan da açık olarak görülmektedir ki 1792–1795 yılları arasında Osmanlı Konya’sında ortalama çocuk sayısı 2,5 tur. Burada kanaatlerin aksine 18 yy. Konya ailesinin çok çocuklu olmadığı ve şaşırı derecede az sayıda çocuğa sahip olduğu anlaşılmaktadır. Kısaca şer’iye sicil kayıtlarından elde edilen veriler ışığında Osmanlı dönemi Konya ailesini anne baba ve çocuklardan meydana gelen karakteristik olarak ataerkil çekirdek aile özelliklerine sahip Türk ailesi olarak tanımlayabiliriz.

Sicil kayıtlarında çocuk isimlerine bakıldığında ise erkeklerde genellikle Abdulkadir, Abdulkasım, Abdullah, Ahmed, Ali, Ebubekir, Mehmed, Mustafa, Musa, Hasan, Hüseyin, Derviş, İsmail, Osman, Ömer, İbrahim; kızlarda ise ‘Âişe, Anakız, Fatma, Havva, Huri, Hadice, Saliha, Şerife, Rabi’a, Zeynep, Ümmühan, Ümmügülsüm gibi isimler bulunmaktadır.

Bu tespitlerden sonra şimdi de Osmanlı ailesinin dağılma konusunu sicil kayıtlarına dayanarak inceleyeceğiz.

İslam dini evlenmeyi teşvik edip, aileyi kutsal kabul etmiştir. Birçok ayet ve hadis evlenmeyi, evlenen çiftlerin birbiri üzerinde hakları olduğunu, müşterek hayatta her birinin ayrı ayrı sorumlulukları bulunduğunu açıklamaktadır. İslam hukuku evlenmeyi teşvik edip aileyi kutsal kabul ederken geçimsizlik ve boşanmayı da hiç hoş karşılamamıştır. Genel olarak bu hukuk Osmanlı toplumunda bağlayıcı olmuşsa da birtakım olumsuzluklar da yaşanmıştır.

Osmanlı dönemi Konya toplumunda boşanma iki şekilde gerçekleşmektedir. Bunlara talâk ve muhâla’a (Hul) adı verilmektedir. Boşanmalara genellikle şiddetli geçimsizlik neden olmuştur. Belgelerde bu durum “beynimizde hüsn-i zindeganiü ve musâfat” olmamakla şeklinde ifade edilmiştir.

Boşanmalarda yaygın olarak talâk usûlü kullanılmıştır. En çok uygulanan talâk ise bain ve ric’idir. Talâk-ı Ba’in, kocanın, karısına üç talâkla sahip olması, bu üç hakkı kullanırsa, karısı üzerindeki zevciyetlik hakkını tamamen kaybetmesi demektir. Talâk-ı Ric’i ise, kadının iddet müddeti bitmeden, kocanın tekrar karısına dönebilmesi yani evliliğin devam etmesi manasına gelmektedir.(Özdemir, s:1022)

İncelediğimiz belgelerde talâk usulüyle boşanmalar bulunmaktadır. Örneğin: 15 Ramazân 1209 tarihli bir belgede (KŞS. 66-E / 52–4) Medine-i Konya’da Fahrü’l-nisâ Mahallesi’nde sakin ‘Âişe bint-i Mehmed Efendi nâm hatun, zevci Seyyid Mehmed Ali bin Mustafa’ya da’vâ açarak beynlerinde has-ı musâfatlarının olmadığını ve tarih-i kitab günü kendisini bâ’in tatlik etmekle zimmetinde mütekkarrer ve ma’kûd-ı aleyh olan mehr-i mu’eccel hakkı ile mu’accesi de dâhil kırk iki gurus kıymetli bir sim kuşak ve bir döşek ve iki havlu ve bir yorgan ve bir yasdık ve bir sepet sanduk ve nafaka-i ‘iddet-i ma’alimumunu teslim alarak ve ol dahi kabul etmeğin zevciyetlik durumları sona ermiştir.

Yine 2 Zilhicce 1209 tarihli bir belgede (KŞS. 66-E / 55–2) Medine-i Konya’da Mücellid Mahallesi’nde sakın Naim Ahmed Efendi nâm kimesne, Saliha bint-i Seyyid Hacı Veli nâm hatunu bâ’in tatlik etmekle zimmetinde mütekarrer ve ma’kûd-ı ‘aleyh olan elli gurus mehr-i mü’eccel hakkı ile nafaka-i ‘iddet-i ve me’ünet-i süknası için dahi beynlerinde ta’yin olunan on gurus ki cem’an altmış gurus hakkı olup mukabelesinde mezbûr Naim kendisine menzil bahâsından otuz beş gurus ve dört yasdık semenlerinden on gurus ve iki atlas bahâsından on altı gurus ki cem’a altmış altı gurusu kendisine teslim etmesiyle zevciyetlik durumları son bulmuştur.

Talâk usulüyle boşanma şekline yukarıda verdiğimiz örneklerden de anlaşılacağı üzere talâk usulüyle karısını boşayan erkek kadının mehr-i mu’accesinden ve mehr-i mü’eccesinden üzerinde kalan parayı vermek ve onun iddet-i müddeti olan dört ay on gün süreyle nafakasını ve kalacağı evi temin etmek zorundaydı.

Belgelerde bâ’in talâk’ın yanı sıra müşahede olunan diğer bir boşanma şekli de Talâk-ı Selasedir. Talâk-ı selase ile boşanma erkeğin karısına bir olayı şart koşması sonucu meydana gelmektedir.

Örneğin: 29 Zîl-ka’de 1208 tarihli bir belgede (KŞS. 66-E / 139–2) Medine-i Konya’da Pir Esed Mahallesi’nde sakin ‘Âişe bint-i Abdulvahab nâm hatun Süleyman bin Mehmed nâm kimesneye da’vâ açarak mezbûr Süleyman’ın tarih-i kitapdan üç gün mukaddem eğer sagir oğlum İbrahim’in malından intifa’m var ise avretim üç talâk boş olsun diye yemin ettiğini ve ben boş olmamla mezbûr Süleyman’ın zevciyetlik mu’amelesi yapmasından men edilmesini istemiş mezbûr Süleyman’ın ise şartını kabul; fakat talâk-ı sülûsü inkâr etmesiyle mezbûre ‘Âişe müdde’asını ispatlayamaması üzerine da’vâdan men edilmiştir.

Osmanlı ailesinde kocanın boşanma konusunda nazari olarak daha geniş yetkileri var idiyse de çeşitli sebeplerle bunu sosyal hayata yansıtamadıkları anlaşılmaktadır. Ayrıca sınırlı gibi görünen boşanma haklarına rağmen; kadınların, devam etmesini istemedikleri aile sisteminden kurtulma imkânlarını temin edebildikleri gözlemlenmiştir. Kadının isteği ile gerçekleşen boşanmalara Muhâla’a (Hul’) adı verilmektedir.

Hul’un lügat manası “çıkarmak ve giydirmek”, örfteki manası ise “evliliği ortadan kaldırmak demektir. İstilahta ise muhâla’a veya hul’: kadının kocasına vereceği bir bedel karşılığında evlilik bağından kurtulması veya kadının bir bedel karşılığı talâkı kocasından satın almasıdır. Yani bir bedel ile eşlerin ayrılmasıdır ki, meselâ kişinin hanımına “şu kadar mal vermen şartı ile seni hul’ yaptım veya boşadım” demesi ve kadının bunu kabul etmesidir. Hul’ mu’amelesi muhâla’a, mübâree, hulû, ihtilâ deyimleri ile akd edilebileceği gibi bey veya şirâ sözleri ile de akd edilebilir. (Sak, 2004, s: 92–93)

İncelediğimiz sicilde muhâla’a yöntemi kullanarak evliliklerin bitirildiği belgeler de bulunmaktadır. Örneğin: 1 Zîl-ka’de 1208 tarihli bir belgede Medine-i Konya’da Şeyh Sadreddin Mahallesi sakinlerinden Raziye bint-i Ahmed nâm hatun, zevci Osman bin Abdurrahman nâm kimesne üzerine da’vâ açarak beynlerinde hüsn-i zindeganî ve musâfât olmamakla mezbûre Rabi’a otuz gurus mehr-i mü’eccel hakkından yirmi gurus ahz ve kabz ve bâki kalan on guruştan ve beş gurus dahi nafaka-i ‘iddetinden ferağa ve me’ünet-i süknası kendi üzerine olmak şartıyla merûm Osman ile muhâla’a olmuşlardır. (KŞS. 66-E / 37–4)Yine 29 Şevval 1208 tarihli bir belgede Medine-i Konya’da Karakurd Mahallesi’nden ‘Âişe bint-i el-Hac Saliha nâm hatun, zevci el-Hac Mustafa bin Hacı Ali nâm kimesneye da’vâ açarak beynlerinde hüsn zindeganî ve musâfâtlarının olmadığını yirmi gurus mehr-i mü’eccel hakkı ile ‘iddet-i nafakası olmak üzere on guruştan ferağ ve evladı sagirin dahi nafakası üzerine olmak şartıyla muhâla’a ettiğini; fakat buna rağmen zevciyet mu’amelesi yaptığını su’âl olunmak istediğinde gibbe’s su’âl Hacı Mustafa cevabında zevce-i mezbûre zimmetinde olan bir tesbih ve bir sim, altı ağaç ve bir galât minderi teslim eder ise muhâla’a edeceğini söylediğini belirtmesi ve mezbûre ‘Âişe’nin zikr olunan eşyaları teslim etmesiyle muhâla’a olmuşlardır. (KŞS. 66-E / 37–2)

Talâk usulüyle boşanma şeklinde karısını boşayan erkeğin kadının mehr-i mu’accesinden ve mehr-i mü’eccesinden üzerinde kalan parayı vermek ve onun ‘iddet-i müddeti olan dört ay on gün süreyle nafakasını ve kalacağı evi temin etmek zorunda olduğunu yukarıda belirtmiştik. Burada ise kadın bu haklarından vazgeçmiştir. Verdiğimiz birinci örnekte Raziye bint-i Ahmed nâm hatun 10 gurus mehr-i mu’accele hakkından 5 gurus nafaka-i iddetinden ferağ ve me’ünet-i süknası dahi kendi üzerine olmak şartıyla boşanmıştır.

İkinci örnekte ise ‘Âişe bint-i el-Hac Salih nâm hatun 20 gurus mehr-i mu’accele hakkı ile 10 gurusluk ‘iddet-i nafakasından ferağ ve evladı sagirun dahi nafakası üzerine olmak şartıyla boşandıklarını belirtmiş;

fakat Hacı Mustafa karısını boşamak için bir tesbih, bir galât minder, bir sim, altı ağacı teslim eder ise boşayacağını belirtmesi üzerine mezbûre ‘Âişe zikr olunan eşyaları teslim etmesiyle boşanmışlardır.

Görüldüğü gibi kadın bazı haklarından ferâğ ederek sürdürmek istemediği evliliği kocasını da razı ederek bitirebilmiştir.

Belgelerde tespit ettiğimiz diğer bir boşanma şekli de kocanın savaşa giderek dönmemesidir. Örneğin 15 Cemaziyelâhir 1207 tarihli bir belgede Hacı Habib mahallesinde Anakızı Mustafa nâm hatunun zevci Abdullah bin Ömer’in İsmail muharebesine gitmesi ve on sene kendisinden haber alınmaması üzerine Karacıgan Mahallesi’nden, Ahmed Beşe’nin mezbûr Ömer’in vefatını haber vermesiyle, Anakızı nefsinin son kez tezviç için mahkemeye başvurmuş mahkeme de Anakızı’nın bu tezvicine izin vermiştir. (KŞS. 66-E / 10–2)

66-E numaralı sicilde bulunan belgelerden ve verdiğimiz örneklerden hareketle Osmanlı Konya’sında boşanma konusuyla ilgili aşağıdaki değerlendirmeleri yapmak mümkündür.

Ailenin dağılmasıyla sonuçlanan boşanma hadisesinin başlıca sebebinin şiddetli geçimsizlik olduğu söylenebilir. Bunun yanında kocanın uzun süre kaybolması, savaşa gidip kendisinden haber alınmaması gibi durumlar da boşanma sebepleri arasındadır. Öte yandan boşanma yetkisi erkeğe verilmiş olmakla beraber, kadının da, belli bir bedel mukabilinde boşanmayı isteyebildiği anlaşılmaktadır ki bu tür boşanmaların başlıca sebebi şiddetli geçimsizliktir ve sicillerde bu tür belgeler bulunmaktadır. Boşanmanın erkek tarafından istendiği durumlarda erkek, boşadığı karısına, nikâh anında tespit edilen mehr-i mü’eccelini vermek durumundadır. Eğer, mehr tespit edilmemişse, benzer niteliklere hâiz kadınlara verilen mehr verilmektedir. Buna ilave olmak üzere, erkek ‘iddet müddeti boyunca karısının nafakasını ve hâne masraflarını karşılamaktadır. Boşanmayı kadın istediği durumlarda ise, genellikle kadın yukarıda belirtilen haklardan vazgeçmektedir. Boşanma halinde, meselenin hukuki boyutu çerçevesinde ve tarafların anlaşmaları doğrultusunda, çocuğun durumu ve nafakası gibi hususların da kayıt altına alındığı görülmektedir.

Görüldüğü üzere Osmanlı tatbikatında nikâh, nişan ya da boşanma işlemleri sanıldığı gibi basit hadiseler şeklinde gerçekleşmemektedir. Ne nikâh, iki kişinin şahitliğiyle gerçekleşen basit bir hadisedir ve ne de boşanma, kocanın “boş ol” demesiyle kadının sokağa atıldığı bir uygulamadır. Zamanımızda olduğu gibi, bir takım olumsuz hadiselerin geçmiş dönemde de meydana gelmiş olması muhtemeldir. Ancak, umumiyetle mahkemelik hadiselerin kaydedildiği sicillerde bile, söz konusu işlemler hakkında ciddi uygulamaların geçerli olduğunun görülmesi, geçmiş dönemleri yargılamak daha dikkatli olmamızı gerektirmektedir. (Savaş, 1993, s: 534)

Her dönemde görülen bazı gayr-i meşrû uygulamaların dışında, Türk ailesinin umumiyetle sağlam temeller üzerine bina edilmiş olduğu ve bu gelişmenin asırlar boyu devam ettiğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

Bu değerlendirmeyi yaptıktan sonra şimdi de birtakım sebeplerle ailenin çözülmesinden sonra koruyucu müesseseler olan ve incelediğimiz sicilde bolca bulunan nafaka takdiri, vasî ve kayyum tayinleri konusu hakkında bilgi vermeye çalışalım. Bu konularla ilgili incelediğimiz sicilde 42 hüccet bulunmaktadır.

Nafaka çıkmak, gitmek, sarf etmek manalarını taşıırken, fıkıh ıstılahında ise yeme, giyinme, barınma ve bunlara tabi olan şeylere denmektedir. (Özdemir, s: 1021)

Sicillerde genellikle babaları veya anneleri ölen küçük yaşta çocuklara vasilerin veya kendilerine bakan yakınlarının talebiyle nafaka bağlandığı görülmektedir. Bu kimseler mahkemeye müraca’atla, bakımını üstlendikleri küçük yaşta çocukların yiyecek, giyecek vs. ihtiyaçları için, şiddetle nafakaya ihtiyaçları olduğunu bildirerek, bunlara kendilerine miras olarak intikal etmiş mallarından nafaka bağlattırmaktadırlar. Bunun yanında kocası başka yere giden ve hayat ve memâatından haber alınamayan kimselerin karısı ve çocuklarına; kocası tarafından talâk veya muhâla’la ile boşanan kadınlara ve çocuklarına da nafaka bağlanmaktadır.

3 Şa’bân 1209 tarihli bir belgede Medine-i Konya’da Amid Mahallesi’nde sakin Süleyman ve Hasan nâm karındaşların vasî mensubu dayıları, sagir mezbûrun nafaka ve kisveye eşedd-ü ihtiyaçları olması nedeniyle ataları Kezban bin Hacı Ömer nâm kimesnenin terekesinden ber-mûcib defter-i kassam isabet ve intikal eden mal-ı mevrûselerinden kadr kifeye nafaka ve kisve talep etmiş. Mahkeme merkur Süleyman’a 90 akçe, merkur Hasan’a 40 akçe, cem’a 130 akçe nafaka ve kisve farz ve takdir buyurmuştur. (KŞS. 66-E / 49–5)

İncelediğimiz 1792–1795 yılları arasında 66-E numaralı sicilde müşahade olunan nafaka miktarları aşağıda tablo halinde verilmiştir. Ayrıntılı bilgi için çalışmanın III. Bölümünde sunulan belge özetlerine bakılabilir.

Tablo 2. 1792-95 yıllarında Konya’da Boşanmış ailelere verilen nafaka miktarları

Nafakayı Alan	Mahallesi	Günlük Nafaka Miktarı	Belge No:
Seyyid Mehmed ve Şerife	Eftal	15 akçe	66-E / 8-2
Şerife	Türbe-i Celâliye	3 para	66-E / 22-1
Kezban	Gene Karyesi	30 akçe	66-E / 24-1
Şerife Raziye	Hoca Habib	9 akçe	66-E / 33-1
Mazruç ve Marime	Çiftenerdiban	4 akçe	66-E / 36-2
Şerife	Hayroğlu	3 para	66-E / 36-4
Seyyid Osman	Medrese	3 akçe	66-E / 36-5
Seyyid Abdullah ve İbrahim	Fakih Dede	4 para	66-E / 39-1
Seyyid Ali	Uluırmak	4 para	66-E / 43-3
Şerife ‘Âişe Seyyide Şerife	Bâb-ı Aksâray	8 para	66-E / 47-2
Süleyman ve Hasan	Amid	130 akçe	66-E / 49-5
Seyyid Osman	Piri Paşa	30 akçe	66-E / 52-1
Emine, ‘Âişe ve Hüseyin	Civar	16 para	66-E / 52-2
Ali, Mustafa ve Şerife Fatma	Kerim Dede	9 para	66-E / 54-4
Seyyid İsmail	Mücellid	3 para	66-E / 56-4
Seyyid Mehmed Emin	Mücellid	3 para	66-E / 56-5

İncelediğimiz sicilde vasî ta’yinleriyle ilgili belgeler de bulunmaktadır. Vasi kelimesi, mana itibariyle, kendisine bir şey vasiyet edilmiş kimse demek olup genellikle miras malları üzerinde kendisine tasarruf yetkisi verilmiş kimse hakkında kullanılan bir tabirdir. Bir kimsenin ölmeden önce terekisi veya sair işlerini tasarruf etmek için ta’yin ettiği kişiye vasi-i muhtar, ölen kimsenin küçük çocuklarının işlerini görmek ve mallarını tasarruf etmek kadı tarafından ta’yin edilmiş kimseye de vasi-i mansûb denilir.(Sak, 2004, s: 7)

Sicilde vasî ta’yin hüccetlerinde, genellikle babaları ölen küçük yaştaki çocukların şer’î işlerini görüvermek ve kendilerine kalan miras mallarının muhâfazası için, kadı tarafından güvenilir biri vasi olarak ta’yin edilmektedir ki, bunlar daha ziyade çocukların anneleridir. Vasî tayin edilenler arasında büyük kız veya erkek kardeş, dede, büyükanne, amca, dayı, hala veya teyze gibi yakın akrabalar da bulunmaktadır. Nadiren de olsa, yakınlık derecesi ifade edilmeyenlerin de vasî olarak ta’yin edildikleri olmuştur. Bunun yanında yalnızca müslümanların değil, gayrimüslimlerin küçük yaştaki çocuklarına da vasîler ta’yin edilmiştir.

Bir kimsenin vasî olabilmesi için, âkil, balığ, hür, müstakim ve tasarrufunda tüm yetkilerini kullanmaya hâiz olması lazımdır. Bu durum belgelerde “emaneti ve sadâkati ile ma’ruf ve sıdk istikameti ile me’lûfe ve mevsûfe” diye tabir edilmiştir. İncelediğimiz sicilde vasî ta’yinleriyle ilgili 37 adet hüccet bulunmaktadır ki bununla ilgili bazı örnekler aşağıda verilmiştir.

14 Şa’bân 1207 tarihli belgede Civar Mahallesi’nde sakın iken fevt olan Seyyid Hacı Süleyman bin Hacı Mehmed’in sulbi sagir oğulları Seyyid Mehmed ve es-Seyyid Ahmed ve Seyyid Mustafa’ya babaları müteveffâ-yı mezbûreden isabet ve intikal eden hisse-i artiyelerini zapt ve hıfza sagiran mezbûrların valideleri Fatma bint-i Ahmed nâm hatun vasî ta’yin edilmiştir.(KŞS. 66-E / 14–2)

4 Cemaziyelâhir 1207 tarihli bir belgede ise Orta Mescid Mahallesi sükkânından iken fevt olan Ayazoğlu Ali bin Hüseyin’in sulbiye sagire kızı Ümmügülsüme isabet ve intikal eden hisse-i artiyesini zapt ve hıfza li-ebeveyn karındaşı Emine bint-i Ali nâm hatun vasî ta’yin edilmiştir.(KŞS. 66-E / 9–5)

Yine 5 Safer 1207 tarihli bir belgede Medine-i Konya Tevâbi’atından Hasan nâm Karye sükkânından iken bundan akdem müteveffiyân olan Feşinoğlu Mustafa ile zevcesi Fatma bint-i Ali nâm hatunun sagir evlatları Seyyid Ali ve Şerife Alime’ye müteveffâ-yı terekelerinden ber-mûcib defter-i kassam hisse-i artiyelerini zapt ve hıfza sagirun mezbûrun komşuları Seyyid Hasan bin Hacı Osman nâm kimesne vasî ta’yin edilmiştir.(KŞS. 66-E)

Sonuç olarak vasîlik kurumu sayesinde yetim veya öksüz, kimsesiz, bakımsız ve ilgisiz kalabilecek çocuklar, bu sıkıntıdan kurtulabilmişlerdir. Nafaka ve vasilik gibi kurumlar, aileler çözüldüğünde ailenin

geriye kalan üyelerini, özellikle çocukları ve kadınları korumuş, onların sıkıntıya düşmesine engel olmuş ve bu ara dönemi başarıyla atlatmalarını temin etmiş ve yeni bir aile hayatına geçmelerini, topluma katılmalarını sağlamıştır. Böylece aile, üyeleri açısından ve sosyal açıdan işlevine devam edebilmiştir.

Herhangi bir şekilde bulunduğu yerden ayrılan ve kendisinden haber alınamayan kimselerin ya kendi asıl mallarını, ya da ölen yakınlarından intikâl eden miras hisselerini muhâfaza için bir kayyım gerektiği ifade edilerek, mahkemeye mürâca'at edilmekte ve kadı da bu malları korumak için birisini görevlendirmektedir. Örneğin: 11 Ramazân 1209 tarihli bir belgede Medine-i Konya'da Seb'a hevan Mahallesi'nde sâkin iken bundan akdem fevt olan Molla Hasan bin Seyyid Süleyman'ın sulbi oğlu ga'ibü'l anı'l belde Seyyid Ahmed'e babası müteveffâ-yı merkûm terekesinden ber-mûcib defter-i kassam isabet eden mal-ı mevrûsesini zapt ve hıfza merkûmun ammizâdesi Seyyid Mustafa nâm kimesne kayyım nasb ve ta'yin edilmiştir.(KŞS. 66-E / 52-3)

Kayıbolan veya vefât eden kişinin Müslüman veya zımmi olması fark etmemiştir. Osmanlı'nın aynı sosyal güvenlik kurumunu zımmiler için de uyguladığını görmekteyiz. Örneğin: 27 Muharrem 1208 tarihli bir belgede Medine-i Konya'da Çiftenerdiban mahallesinde sakin iken helâk olan Merabe veledi Arkil'in terekesinden lî-ebeveyn ga'ib olan karındaşına defter-i kassam isabet eden mal-ı mevrûsesini zapt ve hıfza merkûmenin ammisi kızının oğlu kayyım ta'yin edilmiştir.(KŞS. 66-E / 24-3)

Osmanlı toplumunda bir takım sebeplerle ailenin dağılmasından sonraki koruyucu müesseselerden bahsettikten sonra şimdi de vefat edenin geride bıraktığı mal ve mülkün (terekenin) paylaşılması konusunda bilgi sunacağız.

İncelediğimiz sicilde miras konusuyla ilgili 24 adet hüccet bulunmaktadır. Bunların bir kısmında mirasçılardan anne ve babalarından veya diğer yakınlarından kendilerine intikal eden miras mallarını herhangi bir anlaşmazlık çıkmadan paylaştıklarını mahkemeye gelerek kendilerine düşen hisselerini ikrar etmek suretiyle tescil ettirdiklerini görmekteyiz. Örneğin; 15 Cemaziyelâhir 1209 tarihli bir belgede Medine-i Konya'da Pir esed Mahallesi sakinlerinden iken bundan akdem fevt olan Fatma bint-i Mustafa nâm hatunun mirasçıları, zevc menkûhası Ahmed bin Osman ile atası Şerife bint-i Mehmet ve lî-ebeveyn er karındaşı Süleyman ve kız karındaşı Emine mahkemeye gelerek kendilerine düşen hisselerini müteveffâ-yı mezbûrenin zevci merkûm Ahmed bin Osman'la sorunsuz olarak paylaştıklarını mahkemeye tescil ettirmişlerdir.(KŞS. 66-E / 49-1)

Diğer bir kısım belgelerde ise varisler arasında anlaşmazlık çıktığını dolayısıyla bu anlaşmazlığın çözümü için meselenin mahkemeye intikal olduğuna şahit olmaktayız. Örneğin; 17 Cemaziyelâhir 1207 tarihli bir belgede Civar Mahallesi'nde sakin iken fevt olan Hacı Musa bin Abdullah'ın mirası zevcesi Fatma bin Dede nâm hatun ile sulbî kebir oğullarına ve sulbîye kebir kızlarına düşmüştür. Fakat sulbîye kebir kızları er karındaşları üzerine da'vâ açarak babalarından düşen hisse-i artiyelerini zapt ettiklerini iddi'a etmişler, er karındaşları ise mezbûre Fatma hatunun hisse-i artiyesini ifraz olunduktan sonra bâki kalan terekeyi, beynlerinde on üç sehm münkası ettiklerini şahitleriyle ispatlamalarıyla sulbîye kebir kızlar da'vâdan menedilmiştir.(KŞS. 66-E / 10-2)

Bunların dışında kız çocuklarının hisse-i artiyelerini anne ya da babalarının zımmetine ibra eyledikleri da'vâlar da bulunmaktadır. Örneğin; 22 Rebî'ül-evvel 1210 tarihli bir belgede Medine-i Konya'da Hoca Habib Mahallesi'nde sâkin Ana kadın bint-i el-Hac Mehmed nâm hatun, validesi 'Âişe bint-i Osman Efendi nâm hatun mahzarında ikrâr tam ve takrîr-i kelâm edüp babası müteveffâ-yı merkûm Hacı Mehmed'den ve ba'de fevt olan karındaşı diğer 'Aişe'den düşen hisse-i artiyelerini validesinin zımmetine ibra eylemiştir.(KŞS. 66-E / 58-2)

İncelediğimiz mirasla ilgili belgelerde bizim dikkatimizi çeken diğer bir husus da varislerin babalarının, sağlığında iken mülklerini sattığı buna rağmen varislerin bizim malımızdır diye hak iddi'a ettiği da'vâlardır. Bu durum, varislerin babaları mülklerini sattığından çocuklarına ya da eşlerine haber etmemiş midir sorusunu aklımıza getirmektedir. Çünkü varislerin bizim malımızdır diye da'vâ açtıkları mahkemelerin birçoğunu, davalıların fetva-yı şerif ibraz etmeleri ve şahitler göstermesiyle kaybetmişlerdir.

Örneğin; 3 Muharrem 1208 tarihli bir belgede Medine-i Konya'da Nehr-i Kâfir Mahallesi ahalisinin mevkûf nukûdun metevellisi olan Kadioğlu Musa bin Hacı Mustafa mahalle-i merkûmede sâkin iken bundan akdem fevt olan Keçeci Cema'atından Paşa Ali zâde Hacı Mustafa bin Abdullah'ın zevcesi ve vereseleri üzerine da'vâ açarak merkûm Paşa Ali zâde vefâtından üç sene mukaddem mahalle-i mezbûrede

vâki etraf-ı erbâ'dan bir tarafı Molla Halil bin Ali ve bir tarafı Hüseyin ve bir tarafı Nehr-i Kâfur Mahallesi ve bir tarafı tarîk-i 'âmm ile mahdûd iki oda ve bir örtme ve bir tabhâne ve bir ahur ve odasıyla bir miktar avluya müstemil bir kıt'a mülkü menziline kendisine sağlığında 180 guruşa sattığını Paşa Ali Hacı Mustafa fevt olmakla terekesinden hak iddi'a eden zevcesi ve vereselerine su'âl olunup menzil-i merkûmu yahut semeni olan meblağ mezburu talep eylediğinde gibbe's su'âl meteveffâ-yı merkûmun zevcesi ve vereseleri müdde'i-i beyyineden acz'e düşmeleriyle zikr olunan menzil Kadıoğlu Musa bin Hacı Mustafa'ya teslim edilmiştir. (KŞS. 66-E)

Bunların yanı sıra diyar-ı ahâra gidip gayib iken (KŞS. 66-E / 54-3) ya da sefere gidip yad-ı keferede esir iken miras hisseleri satılanlar ve mahkemede mirasın kendilerine ait olmadığını itiraf edenler de olmuştur. (KŞS. 66-E / 29-3)

3. XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Konya'sında Mahallenin Özellikleri

Osmanlı şehrinde, mahallelerin bir sosyal birim olarak önemli rolleri vardır. Bu özelliği ile mahalle, birbirini tanıyan, bir ölçüde birbirinin davranışlarından sorumlu, sosyal dayanışma içinde olan kişilerden oluşmuş, bir topluluğun yaşadığı yerdir. (Ergenç, 1995, s. 145)

Osmanlı çağındaki tanımıyla, aynı mescidde ibadet eden cema'atin aileleri ile birlikte ikâmet ettikleri şehir kesimidir. Mahallenin sosyal birim olarak taşıdığı önemden dolayı, Ortadoğu ve İslam kültür çevresinin şehirleri bir sosyal bütün değil, mahallelerden meydana gelen bir bileşim olarak tanımlanır. (Ergenç, 1995, s. 146)

Incelediğiniz belgelerde bu konu ile ilgili da'vâlarda Osmanlı mahalle sakinlerinin birbirlerine müteselsilen kefil olduklarını müşahede ettik.

Örneğin; 13 Zîl-ka'de 1208 tarihli belge bu yönüyle dikkat çekicidir. Medine-i Konya zeylinde Çalıklı Mahallesi sükkanından es-Seyid İsmail nâm kimesne Bey'in menziline varulup menzili merkûmede sace-i fera'îş olan zevci menkûhası Seyide Şerife bint-i Ahmet nâm hatunun azası keşf ve nezir olunup sağ kolundan beş yerinden baldırından iki yerinden harb ve cera'a olunduğu ba'del mu'ayene ve'l-müşahede olundukta merkûme Seyide Şerife tarih-i hüccet gecesi sakin olduğum odada tüfengi aşağı indirmek için tüfenk mezburu ahz ider iken ma'azallah aza-yı mezbûrelerime isabet ve bu cihetten mecruha oldum. Hususu mezkûrede ahali ve bir ferdin müdahili olmayup eğer bu harazetten vefat ider isem bir kimesneden da'vâ ve nizam yoktur demesiyle kayıt tutulmuştur. (KŞS.66-E / 39-5)

Bu da'vâda Seyide Şerife'nin beyanı Osmanlı mahallesinin özelliklerini göstermesi adına önemlidir. Seyide Şerife'nin eğer bu harazetten vefat ider isem hususu mezkûrede ahali ve bir ferdin müdahili olmayup hiçbir kimesneden da'vâ ve nizam yoktur demesi bize Osmanlı mahalle sakinlerinin birbirlerine karşı kefil olduklarını ve mahalleliler arasında sosyal bir dayanışmanın olduğunu ve birbirlerinden sorumlu olduklarını açıkça göstermektedir. Şayet bu kayıt tutulmayıp Seyide Şerife hazâretten vefat etse idi, anlaşılan Çalıklı Mahallesi'nin tamamı bu olaydan sorumlu tutulacaktı. Seyide Şerife bu kaydı tutturmakla mahalleyi de zan altında bırakmaktan kurtarmıştır.

Mahallenin bu toplu birlikteliği karşısında mahallenin huzurunu bozacak suç işlemek mahallenin tamamını karşısına almak demektir ki bu da epeyce zor bir durum olsa gerekti. Çünkü mahalle ahalsinin kendilerini rahatsız eden ahlak ve nâmus dışı davranışlarda bulunan kimseleri mahalleden çıkartmak hakları vardı.

Örneğin; 7 Safer 1209 tarihli bir belgede Medine-i Konya'da Zincirlikuyu Mahallesi sakinlerinden Havva bint-i Veli nâm hatun ve ahailerinden Hacı Sinan Zâde Hafız Efendi Mollaoğlu Seyyid Çelebi ve Hafız Derviş ve Postacı Mehmed ve İber zâde Hafız Efendi ve Kasab İbrahim vesa'irler bâ-cem'ahum meclis-i şer'i şerif-i enverde Hatice bint-i Mehmed nâm hatun müvacehenesinde üzerine da'vâ ve takrir-i kelâm edüp mezbûre Havva'ya kötü söz söylediği ve onlara dahi şetum ettiği ve kendi halinde olmadığı dolayısıyla ondan razı ve hoşnut olmadıklarını söylemeleri ve şikâyet etmeleri üzerine mezbûre Hadice tenbih birle mahalleden sakinlerin isteği üzerine ihraç edilmiştir. (KŞS. 66-E / 43-2)

Burada Zincirlikuyu ahalsinin, kendi halinde değildir diye Hadice üzerine da'vâ açmaları da bize Osmanlı mahallesinin sosyal dokusu hakkında ipuçları vermektedir. Osmanlı mahallelisi mahallelerinde kendi halinde insanlar istemişlerdir. Yani toplumun uygun görmediği tasvip etmediği davranışlar içinde bulunanlar yukarıda verilen da'vâdan da anlaşılacağı üzere mahalleden ihraç edilmişlerdir.

Osmanlı mahkemesi mahallelinin birbirini yakından tanımasından dolayı herhangi bir olayda delil ve görgü tanıklarının sözlerini değerlendirdikten sonra bir de sanığın mahallesinde nasıl tanındığını araştırmıştır. Komşuların ve mahalle imamının tanıklığına büyük önem vermiştir. Örneğin; 17 Şa'ban 1207 tarihli belgede Ahmed Dede Mahallesi'nde Fatma bint-i Hasan nâm hatun, medine-i merkûmede vâki Boladlar Mahallesi sakinlerinden es- Seyyid İbrahim bin İbrahim nâm kimesneyle Karacığan Mahallesi'nden Seyyid Mehmed bin Emin nâm kimesnelerin geceleyin ihanet kasdıyla menziline girip üzerine hücum ettiklerini feryat eylemesiyle firar ettiklerini belirtmiştir. Fakat da'vâlıların bunu kabul etmemesiyle müdde'i-i mezbûreden beyyine taleb olundukta ikâmet beyyineden aceze düşmesiyle merkûman İbrahim ve Mehmed'in keyfiyeti ve halleri mahalleden sorulduğunda merkûman İbrahim ve Mehmed kendi hal ve umurlarıyla meşgul olup bu hareket mezbûr Mehmed ve İbrahim'den umulmaz deyü udul müsliminin haber vermesiyle mezbûre Fatma tenbih birle da'vâdan men edilmiştir. (KŞS. 66-E / 14–4)

Bu da'vâda görüldüğü gibi mahkeme, mezbûr Mehmed ve İbrahim'in keyfiyeti ve hallerini mahalleliden sormuştur. Şayet mahallî ve udul müslimin kendi hal ve umurlarıyla meşgul olup bu hareket mezbûr Mehmed ve İbrahim'den umulmaz demeselerdi mezbûr Mehmed ve İbrahim cezalandırılacaklardı. Bu da mahalledeki hal ve davranışların ne kadar önemli olduğunu ve birçok noktalarda bağlayıcı olduğunu göstermektedir. Yukarıda da zikr edildiği üzere mahalleli mezbûr Mehmed ve İbrahim'e kefil olmuşlardır ki bir yönüyle Osmanlı'nın sosyal bir çevre olan mahallesine güvenini tam olarak göstermektedir.

Bir başka açıdan zanlının bu tip bir olayla mahalleden sorulması zanlının mahalledeki itibarı açısından hiç de kolay olmasa gerek. Zanlıların böyle olaylarla mahalleye ifşa edilmesi bu tarz suçların işlenmesini zorlaştırmış olmalıdır. Dikkat edilirse kişiler mahalleden bağımsız değillerdir. Yani bu tip olaylar da'vâlı ve da'vâcı arasında kalıp kapanmamıştır.

Sosyal dayanışma, birbirine kefil olma ve denetimin yanı sıra Osmanlı şehrinde mahalle, temel bir yönetim birimi idi. Vergi yükümlülükleri re'aya, tek tek tahrir defterlerine ve diğer vergi kayıtlarına yazılmış, sakın oldukları binaların da hangi mahalle sınırı içinde bulunduğu kesinlikle tespit edilmiştir.

Osmanlı toplumunda farklı dinlere mensup aileler bir arada yaşamaktadır. Hristiyan aileler genellikle şehrin en eski mahallelerinde; yani islam ordularının fethindin önce kiliselerinin oBiz incelediğimiz belgelerde ise gayrimüslimlerin daha çok, Çiftenerdiban ve Zenbûri Mahalleleri'nde yaşadıklarını müşahede ettik.

İncelediğimiz, 1792–1795 yıllarına ait 66-E numaralı sicilden tespit ettiğimiz Konya mahalle isimleri ise şunlardır;

Türbe-i Celaliye, Civar, Çalıklı, Sarı Hasan, Eftal, Zenburi, Tercüman, Kerim Dede, Kürkçü, Hoşhan, Orta Mescid, Vadi-i Meram, Hacı Habib, Kasab Sinan, Dolab Ucu, Esenlü, Seb'ahan, Pürçüklü, Küçük Araplar, Biremani, Sahip Ata, Ahmed Dede, Boladlar, Karacığan, Zincirlikuyu, Şeyh Aliman, Yaka Bağları, Mihmandar, Karakurd, Şeref Şirin, Şems Tebrizi, Hacı Cemal, Zevle, Abdül'aziz, Debbağhane, Topraklık, Devle, Çiftenerdiban, Hacı Mir, Sadırlar, Fahrü'l-Nisa, Bab-ı Aksaray, Sinan Perakendesi, Sarı Yakup, Karaüyük, Karaaslan, Hoca Faruk, Tarhana, Uluırmak, Medrese, Şeyh Sadrettin, Şeyh Ahmed, Baba Sultan, Fakih Dede, Pir Esed, Piri Paşa, Nehr-i Kâfir, Yeni Cami, Kadıasker, Abid, Beyhekim, Kalenderhane, Seb'ahan, Mücellid, Şekerfunuş, Bağ Evliya, Hacı Eymir, Hoca Hasan ve Bordabaşı mahalleleridir.

4. XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Konya'sında Vakıflar

Vakıf müessesesi, uzun asırlardan beri bütün İslam memleketlerinde çok büyük ehemmiyet kazanmış içtimai ve iktisadî hayat üzerinde derin tesirler yapmış dini, hukuki ve sosyal bir müessesedir. (Köprülü, 1942, s.1) Bir kişi mülkiyetine sahip olduğu menkûl ve gayrimenkul mallarından bir kısmını veya tamamını, Allah rızasını kazanma niyetiyle halkın herhangi bir ihtiyacını gidermek üzere dini, hayri ve içtimai bir gayeye müebbeden tahsis ederse malını vakfetmiş yani bir vakıf müessesesi kurmuş olur.

Kısaca vakfı, ben ve öteki arasındaki etkileşim ve dayanışma ruhunu somutlaştıran bir müessese olarak değerlendirmemiz mümkündür. Bu davranışın arkasında herhangi bir mecburiyet ve zorlama değil, insanlığa karşı ferdi zorunluluk hissi, vicdani bir hizmet duygusu diğer bir ifadeyle iyilik, şefkat, yardımlaşma, dayanışma, başka bir insan veya başka bir canlıyı maddi ve manevi açıdan huzura kavuşturma

yolunda mutluluk duyma ve benzeri kültür değerleri ve bu değerleri kendisine ilke edinmiş kişinin hür iradesi yatmaktadır.(Yediyıldız, 1999, s. 17)

İnsan fitratında bulunan bu yardımlaşma hissi, şüphesiz ki insanlık tarihi kadar eskidir. Bu his dini emir ve hükümlerle birleşince daha bir kuvvet kazanmıştır. İslam’ın yardımlaşma ile ilgili emir ve prensipleri vakfı teşvik ettirmiştir. Ebu Hureyre’den (r.a) nakledilen bir hadisi şerifte Hz. Peygamber “insanoğlu öldüğü zaman bütün emelleri kesilir. Ancak devam eden sadaka (sadaka-i cariyeye) sahibi, faydalanılan ilim ve kendisine dua eden evlat bırakanların amel defterinin hayır hanesi açık kalıp kapanmaz” diye buyurmaktadır.(Kazıcı, 2003, s. 10)

Müslümanlar hadiste belirtilen müjdeye nail olmak için bütün imkânlarını kullanma gayretine düşerek sadece insanlar için değil, çevre ve hayvanlar içinde vakıf tesisleri meydana getirmişlerdir.

Gerçekten de Osmanlı Devleti tarihine bakıldığında bu devâsa devlette, bugünkü devlet anlayışına göre kamu hizmetleri niteliği taşıyan birçok içtimaî vazifenin vakıf yoluyla ifa edilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Yollar, köprülerin yapımı ve sulama çalışmaları, hastanelerin yapımı, fakirlere yardım gibi sosyal yardımlaşma faaliyetleri, eğitici ve öğretici kadronun ücretleri, talebelerin bakımı, medreseler ve kütüphâne gibi kültür işleri, camilerin inşâsı gibi din hizmetleri hep vakıflar yoluyla idare ediliyordu. (Yediyıldız, 1982, s. 24)

İncelediğimiz 1792–1795 yıllarına ait sicilde vakıfla ilgili belgeler bulunmaktadır. Bunlar arasında vakıftan hisse talebi, vakıf toprağının resm-i gelirleri anlaşmazlığı, vakıf toprağı anlaşmazlığı, evlâdiyet meşrutiyet üzere vakfetme, vakıflara mütevellî ta’yinleri, vakfa bağlı olmasından dolayı bir kısım karyelerin vergilerden mu’af tutulması ve Karaman Valisi Seyyid Ali Paşa’nın vakfiyesi gibi belgeler bulunmaktadır.

Yukarıda, eğitici ve öğretici kadroların ücretleri, medrese ve kütüphâne gibi kültür işlerinin, vakıf müessesesi tarafından yürütüldüğünü zikir etmiştik. Bu konuda Karaman valisi Seyyid Ali Paşa’nın 23 Rebî’ül-evvel 1210 tarihli vakfiyesi bize aydınlatıcı bilgiler sunmaktadır.(KŞS. 66-E / 58–1)

Hala Eyâlet-i Karaman Valisi es-Seyyid Ali Paşa’nın mütevellî nasb eylediği müşarün’ileyh hazretleri hazinedarı Ali Ağa bin Abdullah mahzarında malından bin guruşu mütevellî merkûma teslim ederek şöyle şart eylemiştir. Hâsıl olan semenesinden yüz guruş Beğşehir Sancağı’na tabi Bozkır Kazâsı karyesinden Karacahisar’ı dimekle ma’aruf nâm karyede vâki Seyyid İbrahim Efendi’nin binâ eylediği cami-î şerif ve medresede müderris olan müma’ileyh İbrahim Efendi’ye vakf olunup meblağı mezbûr yüz guruş verile zikir olunan cami-î şerife imam olana on iki guruş ve hatib olana on guruş ve kayyım olana sekiz guruş ve mü’ezzin olana on guruş cem’a yüz elli guruş verile ve hüccet’i tevliyet müderris müma’ileyh Seyyid İbrahim Efendi’ye meşrut ve ba’del vefât sulbi oğlu Seyyid Mehmed Efendi’ye meşrut ve ol dahi vefât eyledikde medrese-i merkûma beher kim müderris olur ise ber vech-i muharrer tevliyet-i mezkûre mutasarruf ola diye bin guruşu mütevellî Ali Ağa’ya teslim etmiştir.

Görüldüğü gibi Osmanlı, yaptığı her eseri ayakta tutabilmek ve işleyişini sağlayabilmek için ona bir takım gelirler bağlamıştır. Bu bazen Karaman valisi Seyyid Ali Paşa’nın vakfiyesinde olduğu gibi şahıslar eliyle bazen de devlet eliyle olmuştur.

Yine 11 Cemaziyelâhîr 1208 tarihli bir belgede (KŞS.66-E / 29–1) ise Hatunsaray Nahiyesi’ne tabi Bossa Karyesi’nde sakin Ümmügülsüm bint-i Abdullah nâm hatun, malının bir kısmını Bossa Karyesi’nin cami-î şerifi ile üç adet mescid-i şerifin mihrab ve çırağlarına harç ve sarf oluna diye vakfetmiştir.

Osmanlı devletinin yaptığı eserlere bir takım gelirler bağışladığını söylemiş idik. Örneğin; 9 Cemaziyelâhîr 1208 tarihli bir belgeden Hatunsaray Nahiyesi’ne tabi Bossa Karyesi’ndeki bir bâb değirmenin zemininin Sultan Selim Han Hazretlerinin yaptırdığı şadırvanın vakfına ait olduğu anlaşılmaktadır. (KŞS.66-E / 28–2)

Yine Evahir Rebî’ül-evvel 1209 tarihli bir belgede ise Sahra Nahiyesi’ne tabi Karye-i Kara İlyas’ın ‘aşârının Şeyh Ahmed Mahallesi mescidi tarafından rüsûmâtının ise Sultan Selim Han Vakfı tarafından zapt edilmesine dair padişah emri bulunmaktadır.(KŞS.66-E / 81–1)

Bunların yanı sıra bir vakıf medeniyeti olan Osmanlı, müesseselerin sağlıklı işleyişini sağlamak amacıyla bir takım vergi mu’afiyetleri de getirmiştir.

Örneğin; Sultan Selim Han ve Sultan Ala’addin Cami-î evkâfının karyelerinden olan Sille ve tevâbi karyelerin menzil imdadiyesi vesa’ir vergilerden mu’af tutulması ve ahali karyeden cebren ahz edilen beş

bin yedi yüz yirmi guruşun tekrar ahaliye verilmesi ve vergi mutalebesiyle rencide edilmemeleri.(KŞS.66-E / 93-1)

Sultan Ala'addin Cami-i Şerifi evkâfi olmasından dolayı Karapınar re'aya ve fukarasının serbestiyet üzere tekâlif mutalebesiyle rencide edilmemeleri(KŞS.66-E / 94-1) ve yine Sultan Selim Han Cami-i şerif hizmetinde oldukları için Zincirlikuyu Mahallesi'nin 'avâriz ve nüzülden mu'af tutulmaları gibi. (KŞS.66-E / 99-3)

Belgelerden anlaşıldığına göre Konya'daki birçok vakfın tevliyeti evlâdiyet meşrûtiyet üzere babadan oğla geçmektedir. Örneğin; 1 Rebî'ül-evvel 1209 tarihli bir belgede (KŞS.66-E / 53-1) es-Seyyid Abdulvahap Ağa, Bordabaşı, Mahallesi'nde vâki etraf-ı erbâ'adan Kuş İbrahim ve Bıçakçı Emir Ahmed mülkleriyle mahdûd dâhiliye ve hariciye muhtevi ma'alumul müştemilât mülk menzilin ve Kovanağzı nâm mahâlde 6 dönüm mülk bağ ve nıfs dönüm mülk bağçesini ve Ulurmak'ta vâki ladel ahali ma'alumun hudud ve'l ciran 50 dönüm mülk tarlasını ve Has Köyü altında vâki etraf-ı erbâ'adan ırmak ve Hacı Mustafa ve Hacı Mehmed ve Pirinçcioğlu mülkleriyle mahdûd 8 dönüm mülk tarlasını ve Büyük Çay gurbunda kâ'in 12 dönüm mülk tarlasını Havzan civarında vâki etrafı erbâ'adan Gölgecioglu ve el- Hac Mustafa ve el-Hac Memiş mülkleri ve tarik-i 'âmm ile mahdûd 24 dönüm mülk tarlası ve Harmanyeri gurbunda Çalılı yer dimekle ma'ruf etraf-ı erbâ'adan Emir Halil oğlu ve el-Hac Memiş ve el-Hac Osman mülkleriyle mahdûd 25 dönüm mülk tarla ve bir kıt'a mülkünü Harman yeri civarında vâki etrafı erbâ'adan ma'alumul hudud Ali yeri dimekle arif 12 dönüm mülk tarlasını ve yine mahâl merkûmede vâki etrafı erbâ'adan Emiroğlu ve el- Hac Mustafa ve Sümenoğlu ve tarik-i 'âmm ile mahdûd 18 dönüm mülk tarlasını ve Hanekade gurbunda kâ'in 2 dönüm mülk tarlasını ve Halut nâm mevki'inde vâki 6 dönüm tarla ve Küçük Çay gurbunda 8 dönüm mülk tarlasını evlâdiyet ve meşrûtiyet üzere vakfetmiştir.

24 Rebî'ül-evvel 1215 tarihli bir belgede (KŞS.66-E / 126-1) ise Pir Esed Sultan Zaviyesine evlâdiyet meşrûtiyet üzere Ömer Osman'ın sulbiye kebire kızları Şerife Salime ve Âlime tevliyetini ve meşihatına ber-vechi müştereken mutasarrıf olmuşlardır.

İncelediğimiz sicilde vakıflara mütevellî ta'yinleriyle ilgili belgelerde bulunmaktadır. Örneğin; 5 Zil-ka'de 1209 tarihli bir belgede (KŞS.66-E / 91-2) Sultaniye Kasabası Sultan Selim Han evkâfına Kara Hafız Ömer Halife bin Mustafa'nın mütevellî ta'yin edildiğini görmekteyiz. 5 Rebî'ül-evvel 1209 tarihli başka bir belgede (KŞS.66-E / 83-2) Gazi Mürsel evkâfına iki bâb dükkân icaresinden ma'ada Kiçi Alime mezrası mahsulünden senede bir müdd gale veza'ife ile Kazazzâde Zeyd'in mütevellî ta'yin edildiğini, yine 3 Muharrem 1209 tarihli bir belgede (KŞS. 66-E / 82-2) ise Hazreti Sadreddin Konevi vakfına yevm beş akçe veza'ife ve senede iki yüz keyl hinta cere ile cami-i şerifi ve türbe-i münifi tamir ettirmek şartıyla 1209'dan 1212 senesine kadar Ömer Halife bin Ali'nin mütevellî ta'yin edildiğini göstermekteyiz.

Genel olarak, 1792-1795 yılları arasında Osmanlı Konya'sında şehrin bütününe ilgilendiren her türlü hizmet, cami, medrese, kütüphane, hastane, han, çeşmeler, sebiller, imaretler, su getirme, bu tesislerin bakımı gibi faaliyetler hep vakıf kanalıyla yapılmıştır ve bu sistem sayesinde ülkenin temel meselelerinin büyük bir dayanışma ve işbirliği içinde çözüldüğü ve işleyişinin sağlandığı anlaşılmaktadır.

5. Sonuç

66-E numaralı sicildeki belgelere dayanarak 1792-95 yılları arasında Konya'nın sosyal ve iktisadî hayatına dair sunduğumuz bu çalışmayı şöyle değerlendirebiliriz:

Dönemin Osmanlı Konya'sında ailenin kurulması nâmzed etme adı verilen nişan dönemiyle başlamaktadır. Bu süreç evlilik için bir hazırlık dönemidir. Adayların birbirleriyle uyumu söz konusu olabilmişse bu süreç evlilikle sonuçlanmıştır; fakat her nişanlılık döneminde evlilikle sonuçlanmamıştır. Adayların rıza birliğini esas alan Osmanlı Konya mahkemesi hiç kimseye istemediği bir evliliği de yaptırmamıştır.

Evlenme olgusu sadece bir söz kesme ve nişan sürecinden ibaret olmayıp evliliğin gerçekleşmesi için nikâh şart koşulmuştur. Dini ve hukuki bir gelenek olan nikâh akdinden önce veya nikâh sırasında verilen mehr-i mu'accel ile yine nikâh akdi sırasında miktarı şahitler huzurunda tespit edilen ve sonradan da ödenebilen mehr-i mu'accel kadının kendisine ait olup boşanma ve dulluk halinde ekonomik güvencesini sağlayarak kadının bir çeşit sigortası olmuştur.

Muhtelif da'vâ suretlerinden çocuk sayılarına baktığımızda kanaatlerin aksine 18. yy. Konya ailesi çok çocuklu olmayıp ortalama çocuk sayısı 2,5 tur. Çocuklara konulan isimlerde ise Türk-İslam kültürünün etkisi görülmektedir.

Boşanmalarda ise yaygın olarak talâk ve muhala'a yöntemi kullanılmıştır. Ailenin dağılmasıyla sonuçlanan boşanma hadisesinin başlıca sebebinin şiddetli geçimsizlik olduğu söylenebilir. Boşanma halinde meselenin hukuki boyutu çerçevesinde ve tarafların anlaşmaları doğrultusunda çocuğun durumu ve nafakası gibi durumlarda kayıt altına alınmıştır. Ailenin çözülmesinden sonra koruyucu müesseseler olan vasî ve kayyım ta'yinleri de ailenin dağılmasından sonra geriye kalan üyeleri özellikle çocukları ve kadınları korumuş onların sıkıntıya düşmesine engel olarak ve bu ara dönemi başarıyla atlattıklarını temin ederek topluma katılmalarını sağlamıştır. Kısaca her dönemde görülebilecek bir takım olumsuzlukların dışında Türk ailesinin umumiyetle sağlam temeller üzerine bina edilmiş olduğu ve bu gelişmenin asırlar boyu devam ettiğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

İncelediğimiz dönemde, Konya mahallelerinde sosyal bir dayanışmanın olduğu ve mahalle halkının birbirlerine müteselsilen kefil olduklarını söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Kaynağı

66 Numaralı Konya Şer'îye Sicili

II. Tetkik Eserler ve Makaleler

- AKGÜNDÜZ, Ahmet; Şerîye Sicilleri, 1998, Ankara.
- BARKAN, Ömer Lütfi, "Öşür", İ.A, C:9, MEB Yay, İstanbul, S:485–488
- _____, "Tımar", İ.A. C:12/1. MEB Yay, İstanbul, 1979,S.286–333
- BARKEY, Karen, Eşkiyalar ve Devlet Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi, Çev: Zeynep ALTOK, TVYY, İstanbul, 1999
- BAYKARA, Tuncer, "Konya".DİA, C: 26, Ankara, 2002,S:182–187
- CİN, Halil, Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması, SÜY No: 105, Konya.1992
- _____, Eski Hukukumuzda Boşanma, SÜY. Konya, 1988
- _____, İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme, SÜY, Konya, 1988
- ÇAKIR, Baki, Osmanlı Mukataa Sistemi (XVI-XVIII. Yy), Kitapevi, İstanbul,2003
- ERGENÇ, Özer," Osmanlı Klasik Dönemindeki Eşraf ve Ayan Üzerine Bazı Bilgiler", Osmanlı Araştırmaları III. İstanbul.1982. S.105–118
- _____, "Şehir Tarihi Araştırmaları Hakkında Bazı Düşünceler", Belleten, Sa: 2003, C: 1- 11, Ankara.1988.S.667–683.
- _____, XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya, AEVY, Ankara, 1995.
- _____, " Osmanlı şehrindeki Mahalle'nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine", Osmanlı Araştırmaları IV, İstanbul, 1984, S.69–78.
- ERTEN, Hayri, Konya Şer' iye Sicilleri Işığında Ailenin Sosyo - Ekonomik ve kültürel Yapısı (XVIII. Yy. İlk Yarısı), KBY, Ankara, 2001.
- FARQQHI, Suraiya, Osmanlı'da Kentler ve Kentliler, Çev: Neyyir Kalaycı Oğlu, TVYY, İstanbul, 2000.
- _____, Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam Ortaçağdan Yirmi birinci Yüzyıla Çev: Elif KILIÇ, TVYY, İstanbul, 2005.
- İPÇİOĞLU, Mehmet, Konya Şer' iye Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi, Nobel Yay, Ankara, 2001.
- KAZICI, Zşya Osmanlı Vakıf Medeniyeti, Bilge Yay. İst. 2003
- KONYALI İ.Hakkı, Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi, Enes Kitap Sarayı, Ankara, 1997.
- KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuat, " Vakıf Müessesesinin Hukuki Mahiyeti ve Tarihi Tekâmülü", VD sa:11, Ank.1942,

KÖSTÜKLÜ, Nuri, Sosyal Tarih Perspektifinden Yalvaç'ta Aile (1892–1908), Güney Ofset, Konya, 1996.

KÜÇÜKDAĞ, Yusuf, Konya Şehri'nin Fiziki ve Sosyal- Ekonomik Yapısı, (Makaleler I).Selçuklu Belediyesi Yay, No:13, Taksim Ofset Matbaacılık Konya, 2004.

KÜÇÜKDAĞ, Yusuf, Osmanlı Döneminde Konya, İl Kültür ve Turizm Müd. Yayın No:45, Konya, 2003.

OĞUZOĞLU, Yusuf, 17.Yüzyılın İkinci Yarısında Konya Şehir Müesseseleri ve Sosyo - Ekonomik yapısı Üzerinde Araştırma, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 1980.

ÖZCAN, Ruhi, 17. Yüzyılda Konya'da Mülk Satışları ve Fiyatlar (1640–1665) (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya,1993.

ÖZKAYA, Yücel, 18. Yüzyılda Osmanlı Toplumunu, Yapı Kredi Yay. İstanbul, 2008.

SAK, İzzet, AKÖZ. Alâeddin, “ Osmanlı Toplumunda Evliliğin Karşılıklı Anlaşma İle Sona Erdirilmesi: Muhalâ'a”, SÜTAE. Sa:15, Konya, 2004, S: 92- 140.

SAVAŞ, Saim, Yüksel Hasan , “ Osmanlı Aile Hayatına İlişkin Fetvalar”.Sosyo- Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, C: 3, BAAK, Ankara, 1992, S: 876–905.

YEDİYILDIZ, Bahaeddin “ Osmanlılar Döneminde Türk Vakıfları ya da Türk Hayrat Sistemi”, Osmanlı- Toplum 5, YTY, Ank. 1999